



Lillesand kommunes formingsveileder for sentrum



Lillesand kommune



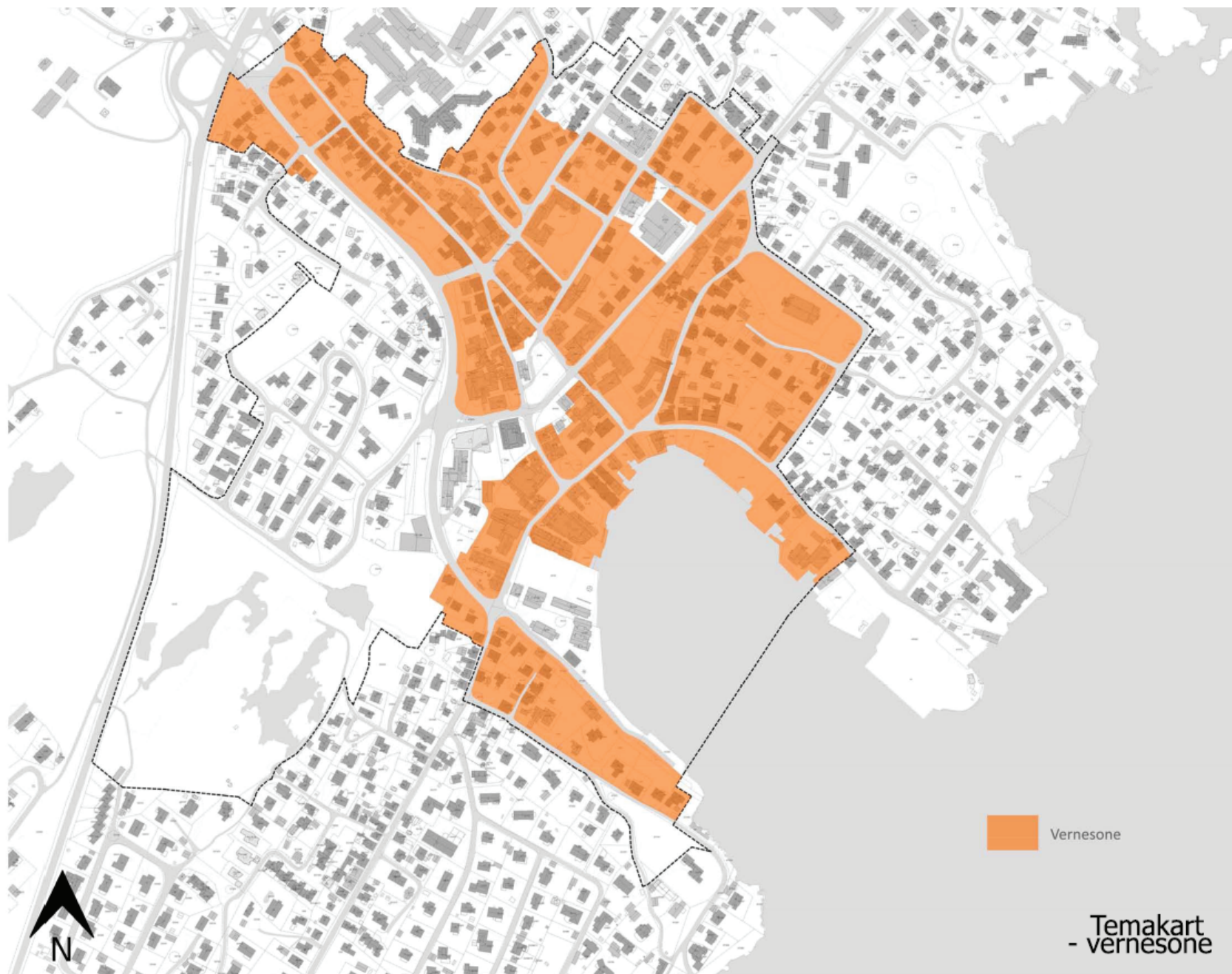
Innhold

Kart over vernesoner i Lillesand sentrum	3
Innledning	4
Stilarter i Lillesand	6
Bygningsdeler med bestemmelser	17
Byrom i Lillesand med bestemmelser	31
Hvor kan du lese mer? Råd og hjelp	40



Foto: Trine Wilhelmine Rønnevig

Vernesoner i sentrum



Innledning

Verneverdig bebyggelse

Begrepet verneverdig bebyggelse blir ofte brukt i forbindelse med noe som er “verdt å ta vare på” og har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering og er identifisert som verneverdig. Betegnelsene verneverdig og bevaringsverdig betyr det samme og brukes om hverandre.

En bygning som er identifisert som verneverdig kan fortelle om lokal eller regional byggeskikk, arkitektur og kulturhistorie. Verneverdien er her begrenset til bygningens eksteriør som tak, vinduer, dører, kledning, trapper osv. Eksempler på dette kan være bygninger registrert i SEFRAK-registeret eller nyere lokale/regionale bygninger som lokale/regionale myndigheter anser som viktige/typiske for stedet. Normalt vil det være kommunen som sikrer vern av slike kulturminner ved hjelp av plan- og bygningsloven.

SEFRAK-registeret omfatter i prinsippet alle bygninger bygget før 1900.

I tillegg til alder, vil en bygnings bevaringsverdi ofte ha sammenheng med hvor mye huset er endret, om det står alene, om det inngår som er del av et bygningsmiljø, eller hvor representativt det er i forhold til stiltart og tidsepoke. I noen tilfeller kan bevaringsverdien ha sammenheng med om bygningen kan knyttes til en bestemt person eller særskilt henselse. Litt mer presist kan det sies at bevaringsverdig bebyggelse er hus og bygningsmiljøer som har historisk, antikvarisk eller annen kulturell verdi.

Et fredet kulturminne er et kulturminne som myndighetene tilegger så stor verdi at det må bevares for ettertiden. Et fredet kulturminne er automatisk fredet eller vedtaksfredet. En fredning er den strengeste form for vern. Fredning innebærer at inngrep/endringer må godkjennes av myndighetene. Lovene som benyttes i dag ved fredning av kulturminner, er kulturminneloven.

Noen tanker om begrepet bevaring og viktigheten av vedlikehold

Alle hus uansett verneverdi har behov for vedlikehold. For den bebyggelsen som vi tradisjonelt oppfatter som bevaringsverdig, er det særskilt viktig at vedlikeholdet utføres såpass ofte og på en slik måte at originale bygningsdeler ikke må skiftes ut.

Hovedprinsippet for vedlikehold av gamle bygninger er å ta vare på de originale bygningsdelene og dermed bygningens autensitet. Et mål er å begrense utskiftning av bygningsdeler til et minimum. Det er bedre å reparere en bygningsdel enn å skifte den ut med en ny. Kopier kan aldri erstatte de originale detaljene i bygningen. Gamle bygningsdeler er generelt av høy kvalitet fordi man tidligere sorterte trevirket og brukte det beste i utsatte bygningsdeler som vinduer, dører, kledning og listverk. Ved utskiftning med nye materialer forsvinner også noe av den kunnskapen som kan knyttes til gammel håndverkstradisjon, og nye materialer vil alltid gi bygningen et noe annet preg enn det originale.

Jevnt og godt vedlikehold er den beste og viktigste måten å sikre de opprinnelige detaljene i bygningen fullt ut. Den beste vern er jevnt vedlikehold!

For noen hus resulterer desverre dårlig vedlikehold i at huset må rives. De fleste forstår at riving er det motsatte av å bevare, selv om det opprinnelige huset erstattes av en kopi eller en tilsynelatende “kopi”. Desverre holder mange kopier i dag ikke mål og resulterer i dårlige etterligninger. Dårlig kopiering er ofte et resultat av mangel på kunnskap om bevaring. Derfor er det viktig å formidle kunnskap om materialbruk, detaljering, håndverkstradisjoner, kvalitet og riktige utførelser.

I de tilfeller der utskiftning av opprinnelige bygningsdeler ikke er til å unngå, og hvis det er ønskelig å kopiere, er det viktig at kvaliteten i det opprinnelige opprettholdes.

Søknadsplikt og bestemmelser

Det fremgår av plan- og bygningsloven hvilke tiltak som krever søknad og tillatelse. Innen reguleringsplanen for sentrum er imidlertid alle bygningsmessige endringer søknadspliktige. Dette gjelder også i forbindelse

med nødvendige reparasjons- og vedlikeholdsarbeider.

Bebyggelsen skal beholde eller gis en utforming som harmonerer med den opprinnelige byggelsens særtrekk.

I noen tilfeller der hus gjennom tidene er ombygget og endret, kan det være forsvarlig å tilbakeføre hele eller deler av bygningen til tidligere utseende. Eksempler kan være endringer som er gjort uten hensyn til estetikk eller at det er brukt materialer som ikke harmonerer med bygningen forøvrig.

Andre ganger kan endringer som er gjort bidra til husets helhetlige historie og sjarm uten at de dominerer eller ødelegger bygningens opprinnelige stilart.

Bebyggelsen i Lillesand består av hus fra ulike tidsperioder. Hver periode har sine særtrekk. Det er viktig å ta vare på disse særtrekken. Bebyggelsen viser en historie. Den viser hvordan byen har vokst og utviklet seg gjennom tidene.

Nybygg, tilbygg og påbygg skal i størrelse og sammensetting passe til bebyggelsen rundt. "Å passe til" betyr ikke nødvendigvis at det nye har samme takform, vinduer, vindusåpninger eller materialer som eksisterende bygg. Det skal være mulig å bygg nytt og godt, med en god kvalitet i et moderne formspråk. Byggenes arkitektur skal være et resultatet av forskjellige vurderinger som funksjon, form, volum, høyder, materialbruk, kvalitet og egenkarakter. I Lillesand stilles det krav til arkitektonisk kvalitet både i helhet, detaljer og materialbruk slik at det samlede bygningsmiljøet også i fremtiden blir verdigfullt.

Denne formingsveilederen setter fokus på viktigheten av bygningens detaljer og materialenes kvaliteter, slik at forståelsen for detaljenes betydning kan bedres. Det er bare gjennom økt kunnskap at bygningene kan få den rette behandlingen og omsorgen. Det er også viktig å se på den helhetlige kvaliteten av bygningene. Ved istandsetting eller tilbakeføring er ikke bare viktigheten av enkelthusene som er av betydning, men også avgjørende for hvordan byen vil se ut som helhet.

Alle som bor i Lillesand har ansvar for en brikke: et hus. Til sammen utgjør alle brikkene byens ansikt.



Stilarter i Lillesand

Sandsbekken og havna er de to grunnleggende elementene som har styrt plassering og utvikling av Lillesand i de tidligste tider. På 1500-tallet var Sanden en husmannsplass under gården Møglestu, og ble etterhvert anløpssted for Hollandske skip. I 1666 viste manntallet 7 innbyggere under 12 år (bare mennene ble registrert på denne tiden).

På 1700-tallet etableres Strandgaten, som er karakteristisk for Lillesand. Mot sjøen var det pakkboder, hager og brygger, mens det på innsiden var handel, håndverkere og byborgerhjem, de såkalte patrisierhusene.

En stor del av den eksisterende trehusbebyggelsen er fra Lillesands storhetstid som seilskuteby på 1800-tallet, med en veksttopp mellom 1870 - 1895.

Det kan være vanskelig å tidfeste enkeltbygninger på grunn av senere endringer i bygnings utseende. Bygninger kan være eldre enn de ser ut til å være. Tidstypiske bygninger kan ha en vesentlig eldre tømmerkjerne enn stilpreget skulle tilsi. Andre hus har hovedpreg fra én tidsperiode, men kan ha bygningsdeler som dører, vinduer o.a. fra nyere tidsperioder. På de neste sidene er det vist eksempler på hus fra ulike tidsperioder med beskrivelse av karakteristiske trekk. Det er valgt hus med mest mulig opprinnelig og enhetlig preg.

Fotografiene i denne veilederen er tatt av Lillesand kommune hvis ikke annet er beskrevet under bildet.



1700- TALLSHUS

Husene bygget i denne perioden er typisk for den lokale byggeskikk på tidlig 1700-tall. Kan bære preg av ulike stilimpulser som barokk eller rokokko.

Typiske trekk/hva skal du se etter:

- Enkel bygningsform og store bygninger i to etasjer.
- Tilnærmet kvadratisk eller rektangulær grunnplan.
- Kraftig stående eller liggende panel (tømmermannspanel).
- Torams, smårutete vinduer. Som regel med fire eller fem ruter i høyden.
- Ofte rikt utformete, tofløyete gatedører uten vindu i dørblad. Vindusfelt over dør.



Strandgaten 13 er fra 1762. Ombygget flere ganger. Fasaden delvis bevart.



KLASSISISME: LOUIS SEIZE- OG EMPIRESTIL

Klassisismen ble innledet med Louis Seize- stilen. Navnet viser til Ludvig den 16., kongen av Frankrike under denne stilens storhetstid. I Europa gjorde også empirestilen først sitt inntog i Frankrike, nærmest som nasjonalstil, under Napoleons keiserdømme – derav navnet.

1780 - 1810

LOUIS SEIZE

Stilarten danner en overgang mellom barokk/rokoko og empirestilen. Barokk- og rokokkostilen blir forlatt til fordel for et enklere og strammere formspråk med inspirasjon fra romersk arkitektur. Dette henger blant annet sammen med at utgravningene av Pompeii gir ny interesse for antikkens bygninger. I den europeiske murarkitekturen blir symmetri og klassiske elementer som gavler, søyler og dekor med inspirasjon fra antikken mye brukt. I trehusarkitekturen kan vi også finne en del av disse elementene. Listerverket er enkelt og flatt, og dekoren ren og geometrisk.

Typiske trekk/ hva du skal se etter:

- Barokkens vindusrammer med tre ruter i bredden erstattes av rammer med bare to ruter. Vinduene hadde små ruter og var ofte utført som engelske skyvevinduer.
- Listverk og dørfyllinger får karakteristiske smale riller, ofte også ovale speiler.
- Ofte hel eller halvvalmet tak med svai.
- Søylemotiv i fasade og midtark.
- Inngangsportalene ble gjerne utfomret med klassiske søyler under en trekantet eller buet gavl. Et typisk kjennetegn på stilen er riflet listverk og dørspeil.
- I ornamentikken finner man motiv som urner, medaljonger, girlander og sløyfer.



1810 - 1835

EMPIRE

Empirestilen er preget av strenghet, enkelthet og rene linjer. Liggende kledning blir mer vanlig, men fortsatt er mange hus kledd med stående tømmermannkledning. Takene har en slakere takvinkel enn tidligere, gjerne ikke brattere enn ca. 30 grader. Vinduene har færre sprosser. På små hus ble det vanlig med tre ruter i høyden i hver ramme. Detaljene er enkle, og med stenarkitekturen som forbilde er enkelte hus utført med stenimitasjoner på hjørner og rundt vinduer og dører. I Lillesand var det vanlig med engelske skyvevinduer.

Typiske trekk/ Hva du skal se etter

- Store bygninger i to etasjer. Enkel bygningsform. Ark (kvist) forekommer
- Rektangulær bygningskropp
- som regel symmetrisk hovedfasade
- Saltak nesten uten takutstikk, valmet saltak (halvvalm), senere også kvartvalm/knukket gavl, teglpanner
- Taktekking av enkeltkrum, rød, uglasert teglstein.
- Liggende, profilert ytterpanel (staffpanel). På gavlvegger mot naboeiendom og bakgård brukes ofte stående tømmermannspanel eller ukantet panel (flaskeskårne bord).
- Krysspostvinduer med en sprosse i nedre ramme. Engelske skyvevinduer.
- Halvmåneformet vindu i ark.
- Markerte inngangsportaler.
- Tofløyete gatedører med jevnstore, utenpåliggende fyllinger, som regel uten vindu. Vindusfelt over dør mer vanlig.



1835 - 1870

SENEMPIRE

I senempiren får dørene færre fyllinger og profileringen blir mer avrundet.

Typiske trekk/ Hva du skal se etter

- Mindre bygninger i halvannen etasje. Enkel bygningsform.
- Ark (kvister) forekommer.
- Rektangulær bygningskropp
- Som regel symmetrisk hovedfasade.
- Saltak eller valmet saltak (halvalm)
- Taktekking av enkeltkrum, rød, uglasert teglstein
- liggende, profilert ytterpanel (staffpanel)
- Torams vinduer med tre ruter i hver ramme. Krysspostvinduer med sprosse i nederste ramme. Som regel mindre format enn i empiren.
- Markerte inngangsportaler med friere utforming enn i empiren.
- Tofløyete gatedører, ofte med vindu og vindusfelt over dør.
- Fra ca. 1850 blir hvit maling billigere i produksjon og dermed en vanlig husfarge.



1870 - 1920

SVEITSERSTIL

Sveitserstilen er inspirert av tradisjonell trehusbebyggelse i Tyskland, Østerriket og Sveits. Stilen blir meget populær og sprer seg over hele landet i andre halvpart av 1800-tallet. Nye trebearbeidingsmaskiner muliggjør rask produksjon av profilerte lister, knekter og andre dekorelementer. Husene males i jordfarger i ulike nyanser med understreking av konstruktive og dekorerte detaljer.

Store midtgavler og glassverander blir vanlig. Innvendig får husene større rom og større etasjehøyde. Mer luft og lys var idealet.

Takkonstruksjonen muliggjør store takutstøp. Vindusglass blir produsert i større foramter, og krysspostvinduet er dominerende.

Stilearten er preget av pløyd profilert kledning som oftest er stående. Bygningselementer som gesims, vindski, dør- og vindusomramning er preget av detaljrik ornamentering.

Typiske trekk/ Hva du skal se etter

- Bygninger i én eller to etasjer.
- Korsformede eller rektangulære bygningskropper, noen ganger med veranda, arker eller tårn
- Saltak, noen få ganger valmtak, stort takutstikk, synlige åser og sperrehoder
- Som regel symmetrisk hovedfasade
- Takteking av skifer.
- Krysspostvinduer med fire eller seks fag, T-postvinduer uten sprosser
- Detaljer i farget glass på glassverandaer eller over dører
- Dypere profilerte og mer utskåret listverk enn under klassisismen
- Tofløyete gatedører med innfelte fyllinger i ulike formater, ofte med vinduer i dørbladene. Overlysfelt med loddrette sprosser
- Border, utskjæringer, utskårne bjelkehoder, gavlkryss o.l.
- Malt i to eller tre farger, konstruksjon og ornamentikk fremhevet
- Ytterpanel av liggende, profilert panel (pløyd staffpanel). Til tider liggende og stående panel i kombinasjon.



1890 - 1920

JUGEND

Jugendstil eller art nouveau er en slags nybarokk, med organiske former inspirert fra naturen. Jugendhusene er mer sluttende i formene enn sveitserhusene. De dekorative elementene forholder seg ofte nært til bygningskroppens komposisjon og form, og kan virke mindre «utenpåhengt» enn i sveitserperioden.

Takutstikket forsvinner, og mange hus får valmtak eller valmede mansardtak. Taket på et mansardtak er delt i to deler hvorav den ene er trukket over øverste etasje.

Vinduene får felter med småruter og taket får en spiss takvinkel. Krysspostinduet som gjerne ble rutet opp i øverste ramme. Trefagsvindu ble ofte benyttet.

Typiske trekk/ Hva du skal se etter

- Sluttende bygningskropper, ikke nødvendigvis symmetriske, gjerne med små karnapper eller arker
- Valmtak/mansardtak, noen hus har saltak med lite utstikk.
- Taket har flate teglstein eller skifer
- To- og trerams krysspostvinduer med småruter i øverste fag. Vindusåpninger og rammer kan være avrundet øverst.
- Ytterpanel av liggende, profilert panel (pløyd staffpanel). Deler av veggen kan ha stående panel. Murhus er pusset.
- Gatedører med innfelte fyllinger i ulike formater, som regel med smårutet vindu i dørblad.
- Enkelt, flatt og ofte bredt listverk, med enkle forsiringer eller uten profiler
- Dekorative utskjæringer rundt vinduer, på dører osv.
- Malt i dype farger, men også lyse og hvitt. Lyse hus har ofte mørke vinduer.



1920 - 1930

NYKLASSISISME (20-talls klassisisme)

Rundt 1920 tallet, mellom jugendt og funksjonalismen, begynner klassiske trekk å gjøre seg gjeldene i arkitekturen igjen. Bygningen blir mer symmetriske, og krysspostvinduene må vike for helt smårutete vinduer, inspirert av Louis Seize stilen eller eldre norsk panelarkitektur. De dekorative elementene blir hentet fra det klassiske formspråket (romerske forbilder og renessansen). Søylar og pilaster rundt inngangen blir brukt på de mer forseggjorte husene. Bygningene er ofte rektangulære med høyt saltak og kledningen er gjerne liggende i gavlen og stående nedenfor eller omvendt.

Typiske trekk/ Hva du skal se etter

- Bygninger i halvannen etasje. Klar hovedform, gjerne med midtstilt ark
- Enkel, rektangulær, symmetriske bygningskropper
- bratt saltak, noen ganger med svungen avslutning mot gesims
- takteking av skifter eller teglstein, ofte svart, glasert og med egen, tidstypisk profil
- Stående tømmermannspanel med staff eller liggende, pløyd staffpanel
- Torams, smårutete vinduer, som regel med fire ruter i høyden. Ofte var de symmetrisk plasserte. Ark har som regel halvmåneformet eller ovalt vindu
- markerte dørportaler
- tofløyete gatedører med stort glassfelt i begge dørblad
- Fargene på husene var ofte pastellfarget eller hvitt.



1930 - 1950

FUNKSJONALISMEN

Funkis-stilen oppstod som en protest mot fortidens stilkopiering og ornamentikk. Bygningens form bestemmes av funksjonen. Arkitekturen er preget av flate tak, vindusbånd og en kubisk sammenstilling av volumer og flater. Det er ofte benyttet liggende panel og vinduer uten sprosser.

Man vil nå bygge rimelige boliger med rasjonelle løsninger og gode bokvaliteter, og samtidig kvitte seg med dekorative elementer fra fortidens arkitektur. Ofte har bygningene flatt tak eller slakt valmtak, og to- og trefagsvinduer i kvadratisk/liggende format. Den eneste dekoren er ofte en veksling mellom stående og liggende kledning på trehus.

Typiske trekk/ Hva du skal se etter

- Enkel hovedform, men også sammensatt asymterisk form. Gjerne buede karnapper o.l.
- flatt tak, slakt pulttak eller slakt, helvalmet tak. Etter hvert også slakt saltak.
- som regel takteking av skifer, På flate eller tilnæmet flate tak brukes takpapp
- Liggende, skråskaret ytterpanel (weatherboard) uten hjørnebord; gjærede hjørner
- To- eller trerams vinduer uten sprosser. Uvanlige vindusformer (runde) og – formater forekommer. Vinduer settes ofte i rekke og helt ut i husets hjørner.
- Enkelt listverk rundt vinduer og dører
- Glatte dører, èn stor fylling eller geometrisk inndeling; ofte lite vindu i døren.
- Grønnlige, grålige, rødlige, blålige og andre farger i tillegg til hvitt.



1945 – 1975

ETTERKRIGSMODERNISME

Under gjenreisningen av Norge etter krigen fikk bebyggelsen en enkel utforming, inspirert av tradisjonell byggeskikk. I de første årene etter krigen ble de fleste boligene bygd som tomannsboliger for å avhjelpe bolig mangelen i landet.

Typiske trekk/ Hva du skal se etter

- Enkel hovedform
- Rektangulær grunnplan
- Saltak eller helvalmet tak
- Taktekking av skifer, teglstein, sementstein eller asbestsementplater (eternit)
- Liggende, skråskåret ytterpanel (weatherboard) uten hjørnebord eller liggende dobbeltfalsset panel. Noen ganger kombinasjon av liggende og stående panel
- To- eller trerams vinduer uten sprosser. Hovedvindu i stue har ofte avvikende format og sprosseinndeling.
- Enkle gatedører med sentralt plassert glassfelt. Gjerne laget av fremmed trevirke, for eksempel mahogni.



MURHUS

Etter at det oppstod branner i Lillesand sentrum ble det murtvang i 1913. Dette har resultert i enkelte murhus i sentrum utover 1900-tallet. Selv om byggematerialet er et annet, er stilretningene de samme, og murhusene har som regel samme hovedform og dimensjoner som trehusene fra samme stilperiode.

Selv om Lillesand sentrum hovedsakelig består av trehusbebyggelse, er det viktig at også murhusene blir tatt godt vare på. Utformingssnormalen gjelder all bebyggelse innenfor de aktuelle områdene, også murhusene.



Bygningsdeler



Yttervegger

Generelt

Gamle hus har jevnt over dårligere varmeisolasjon enn nye hus. Huseier ønsker ofte å tilleggisolere huset. Det er viktig å være klar over at varmetapet ofte er størst i tak og gulv. Det er dermed isolering av disse bygningsdelene som gir størst effekt. I tillegg påvirker isolering av tak og gulv i liten grad husets utseende og er ikke så problematisk som isolering av vegger.

Ved utvendig isolering reduseres takutstikk/gesims i utstrekning, og husets eksteriør som følge av dette endres. Utvendig isolering medfører også at det blir større sprang mellom vegg og grunnmur - Vegg vil stikke lengre ut enn grunnmuren. Vinduene må flyttes ut ved utvendig isolering, ellers vil de bli stående i nisjer i vegggen istedenfor i plan med vegggen. Vinduskarmen må påføres.

Innvendig isolering innebærer at eksisterende veggkledning og listverk må fjernes og eventuelt erstattes av nytt. Vinduskarm må påføres. En fordel med innvendig isolering er at husets utvendige karakter ikke endres. Vinduer, dører og ytterpanel påvirkes ikke.

Retningslinjer for utforming:

Bygninger skal ikke etterisolerers utvendig ved utskiftning av panel. Dette medfører uheldig overgang mellom vegg og grunnmur.

Utvendig panel

Generelt

Det finnes flere typer ytterkledning, både stående og liggende, som er tidstypiske for de ulike stilperiodene. Denne type kledning kan ha vært påvirket av utbyggingstidspunktet, type bygning, tekniske og økonomiske ressurser da bygningen ble oppført. Dette preger gatebildet og helheten på de forskjellige områdene i sentrum.

På eldre hus er det ofte kledning av furu eller tettvokst gran med



Pløyd staffpanel (stående). Falsed panel (liggende)



Ukantet tømmermannspanel

store og ulike breder på bordene. Materialkvaliteten i gammel kledning er ofte veldig god fordi bordene er tatt fra midten av stokken (kjerneved). Kjerneved er naturlig impregnert og miljøvennlig. Flere trelastfirma leverer panel av furu/gran kjerneved etter mål. Det er ikke tradisjon for bruk av trykkimpregnert trevirke i gamle hus. Som regel er råteskader ofte begrenset til nederste del av veggen og under vinduer.

Før 1930 årene hadde all ytterkledning på bolighus høvlet, glatt panel. Uhøvlet virke gir en ru overflate. Fra ca. 1980 har sagbrukene for det meste levert profilert utvendig kledning med ru saget overflate. Det er en forestilling om at malingen sitter bedre på uhøvlede bord. I funksarkitekturen og etter krigen er det innslag av uhøvlet kledning på bolighus, men denne har en finere og langt mindre ru overflate enn dagens sagde kledningsbord.

En saget ru overflate tar opp mer smuss og forurensning enn en glatt høvlet overflate. På saget ytterkledning er det lettere grobunn for soppekst (svertesopp). Dessuten er en høvlet kledning lettere å vaske.

Retningslinjer for uforming:

Ved utbedring av ytterkledning skal mest mulig av det eksisterende panelet bevares. Bare bord eller deler av bord som er ødelagt av råte eller skadet på annen måte, skal skiftes ut.

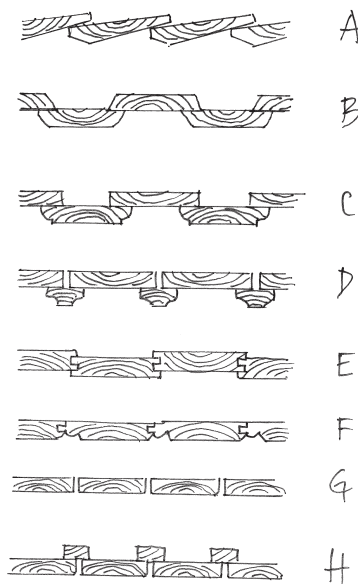
Ved nødvendig utskiftning av utvendig kledning skal samme type kledning og materialkvalitet som den opprinnelige benyttes.

Nytt panel skal ha samme materialkvalitet som det gamle, det vil si trevirke med stor andel kjerneved.

Uhøvlet virke skal unngås på bygninger eldre enn 1970.

Det skal ikke benyttes trykkimpregnert trevirke i gamle hus.

Det er viktig å velge riktig avstand mellom overliggere.

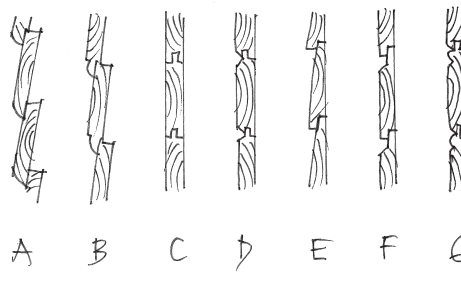


Stående panel

- A. Supanel (sent 1600-tallet, tidlig 1700-tallet)
- B. Ukantet tømmermannspanel. "Flaskeskårne bord" (Tidløs, mye brukt 1600-tallet - slutten av 1800-tallet).
- C. Profilert tømmermannspanel (Typisk 1700-tallet)
- D. Lektepanel (Tidløs).
- E. Vekselpanel (ca 1800 - 1850 på østlandet)
- F. Pløyd staffpanel (1860 - 1930)
- G. Låvepanel (vanlig på driftsbygninger på 1800- og 1900-tallet)
- H. Omvendt lektepanel (vanlig på driftsbygninger på 1800- og 1900-tallet)

Liggende panel

- A. Utkantet supanel (mest brukt på uthus)
- B. Profilert supanel med fals (1700-tallet)
- C. Rupanel 1800-tallet (klassisismen) og 1860 - 1920 (sveitserstil)
- D. Pløyd faspanel (ca. 1900-1930)
- E. Skråskåret panel/weatherboard (etter 1900, særlig på funksbygging)
- F. Falset panel (senklassisisme og sveitserstil, ca 1850 - 1920)
- G. Pløyd staffpanel (1860 - 1930)



Museet i Lillesand har liggende profilert panel med mursteinsimitasjon på hjørnet

Vinduer og utvendig belistning

Generelt

Vinduene er husets "øyne". Riktige vinduer er en forutsetning for at fasaden skal se harmonisk ut. Vinduene har også høy verdi som bygning detaljer som forteller om stilhistorie og tradisjonelt håndverk. Er vinduet dårlig, bør det først undersøkes om det kan repareres. Vinduer fra før 1950-tallet er som regel laget av utsøkte materialer av naturlig impregnert kjerneved. Gamle vinduer har dermed som regel langt bedre kvalitet enn nye fabrikkframstilte vinduer. Et 100 år gammelt vindu vil med normalt vedlikehold vare minst 100 år til. Til sammenligning oppgis det fra produsentene at nye vinduer har en forventet levetid på 20-30 år. Et vindu er også ofte i bedre stand enn det ved første øyekast ser ut til å være. Gamle vindusglass må betraktes som verdifulle antikviteter.

Miljøhensyn

Skjerpede miljø- og energikrav kan være en utfordring for bevaringsverdige bygninger, også for vinduer. De nye energikravene gjelder både nybygg og søknadspliktige rehabiliteringstiltak. I TEK 10 paragraf 14-1 (4) finnes imidlertid følgende unntaksbestemmelse: *"For tiltak der oppfyllelse av krav i dette kapittel ikke er forenlig med bevaring av kulturminne og antikvarisk verdier, gjelder kravene så langt de passer."*

Det er med andre ord lagt opp til at bevaring av opprinnelige og eldre vinduer skal være forenlig med energiforbedring av eldre, bevaringsverdige vinduer.

Gamle vinduer kan også enkelt oppgraderes slik at de blir gode miljøvinduer uten en levetidsvrudering. En slik oppgradering vil også oftest være bedre for lommeboken enn full utskiftning.

Nye vinduer i gamle hus

Desverre hender det at opprinnelige vinduer er så skadet at de må skiftes. Fortsatt erstattes vinduer med en kopi som ikke holder mål. Det gjelder å finne nye vinduer som kombinerer miljøhensyn, funksjonalitet og pris, med et stilhistorisk godt uttrykk. Selv som slike nye vinduer aldri kan erstatte en original, kan de ivareta bygningens

Eksempler på originale vinduer



Empirevinduet



Engelsk skyvevindu



Kjellervindu

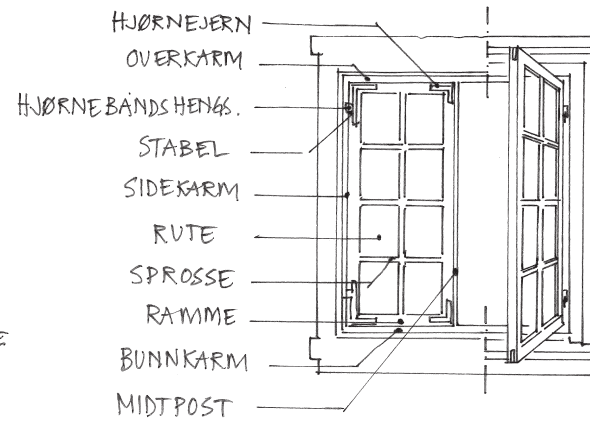
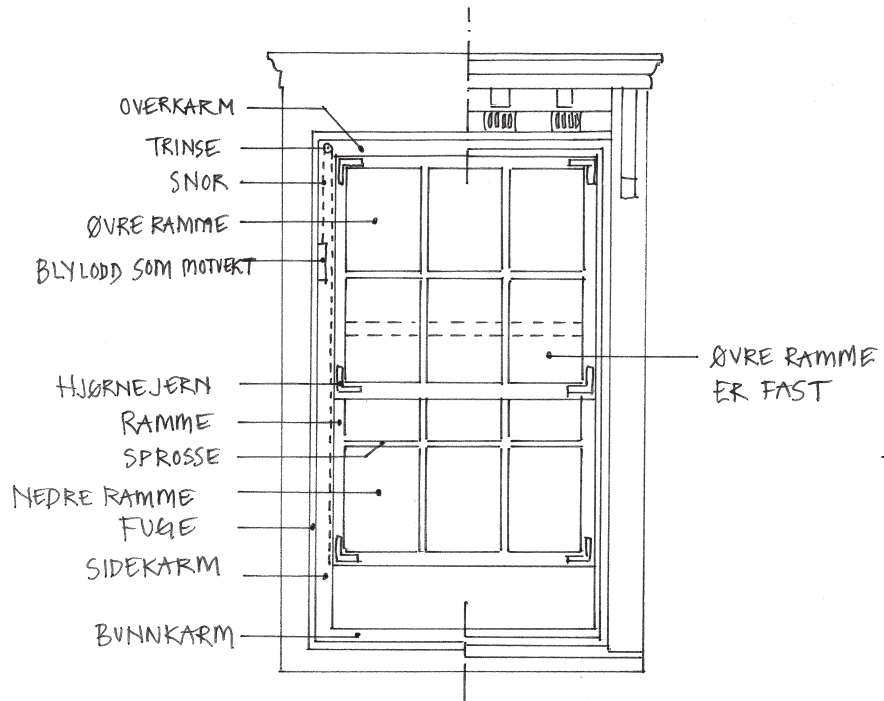


Krysspostvindu



Forfallet har kommet langt, men vinduet har stått i 80 år. Litt ny linoljemaling og de er like nye igjen!
Foto: CEWG

Relevante faguttrykk

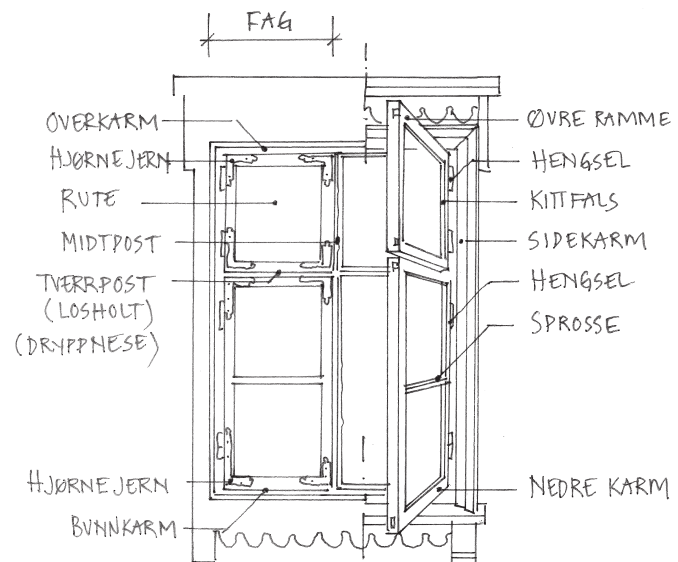


To - rams vindu



Dette vinduet har feil hengsler og ikke riktig oppdelt

Engelsk skyvevindu



Krysspostvindu



Krysspostvindu med riktig hengsling. Dette vinduet har også dryppnese



Krysspostvindu hvor hengsler skal males. Legg merke til glasslistene

arkitektoniske uttrykk. (Se momentliste for gode vinduskopier)

Vanlige avvik ved dårlige kopier er: vippehengsler, løse sprosser, gal slagretning, økt ramme- og sprossebredde, endret materialbruk, manglende eller gale profiler, glasslister i tre eller aluminium istedenfor kittfals, feil innfesting i vegg og stor avstand mellom rammer og karm.

Retningslinjer for utforming:

Opprinnelige vinduer skal forsøkes reparert.

Dersom det skal settes inn nye vinduer, skal de nye vinduene ha samme kvalitet og materialbruk som opprinnelige vinduer. Det samme gjelder for utskiftning av originale beslag, utvendig belasting og dekor. (I enkelte tilfeller også dryppnese).

Det tillates ikke vinduer i plast eller plastbelagt metall.

Det nye vinduet må ha samme størrelse og konstruksjon som det opprinnelige og med samme antall rammer og sprosser.

Det skal ikke benyttes glasslister i tre eller aluminium.

Vinduet skal kunne åpnes på den samme måten som det opprinnelige, med tilsvarende typer hengsler.

Post, losholt og sprosser skal være gjennomgående.

Har eksisterende ramme overfals skal også de nye vinduene ha overfals.

Ved utskiftning til nye vinduer kan det benyttes koblede vinduer, hvor innvendig glassramme er hengslet på utvendig ramme. Vindu skal ha gjennomgående sprosser med kittfals.

Et alternativ til koblede vinduer er vindu med enkelt isolerglassvindu satt i kittfals, f.eks. av typen isospross, Isokitt og lignende. Denne løsningen kan være aktuell i vinduer uten sprosser, f.eks. krysspostvinduer. Løsningen kan også vurderes for andre typer vinduer.

Momentliste for gode vinduskopier

De nye yttervinduene skal samsvare med de opprinnelige på følgende punkter:

- Rammeinndeling (krysspost, T-post, osv.)
- Slagretning og hengsling
- Proporsjoner og dimensjoner: karmen, poster, rammer og sprosser
- Plassering i vegglivet
- Innfesting i vegg (innpussing i murvegg, riktige lister mv.)
- Materialbruk (treverk må ikke byttes ut med aluminium eller plast)
- Montering av glass med kittfals (ikke glasslister av tre eller aluminium)
- Eventuelt overfals mot midtposter og karmen (falsk overfals mot bunnkarm kan være aktuelt)
- Ingen/liten spalte mellom bunnramme og bunnkarm
- Hengsler og beslag
- Fargesetting (hengsler, beslag og kittfals males som resten av vinduet)

Dessuten er det ønskelig med:

- Riktige profiler: utvendige karmen, poster, rammer, sprosser og gerikter
- Riktig glasstype i yttervindu

Listen er hentet fra Byantikvarens informasjonsark - Vinduer 2013. Oslo kommune

Ytterdører

Generelt

Inngangsdøren til huset ble tidligere sett på som en viktigste delen av huset, og det er ofte lagt ned mye godt håndverk og omtanke i å utforme den. Alle ytterdører på gamle bolighus er innadslående. I likhet med vinduer, bør også dører forsøkes reparert. Mange av de samme prinsippene som gjelder for vinduer gjelder også for dører. Det er vanskelig å finne prefabrikkerte dører som stilmessig passer i gamle hus. Bedre varmeisolasjon kan oppnås med tetningslister.

Retningslinjer for utforming:

Opprinnelige dører skal forsøkes reparert.

Dersom det skal settes inn ny ytterdør, skal den nye døren ha samme kvalitet og materialbruk som opprinnelige dør. Det samme gjelder for utskiftning av originale beslag, portal og omramming.

Døren skal også ha samme størrelse og proporsjoner.

Hengsler skal være av metall og tilhøre bygningens tidsalder.

Dersom det skal settes inn ny dør, kan det åpnes for andre løsninger enn kopiering av opprinnelig dør hvis ny dør har en detaljering som kler bygningen og materialbruken er av god kvalitet.

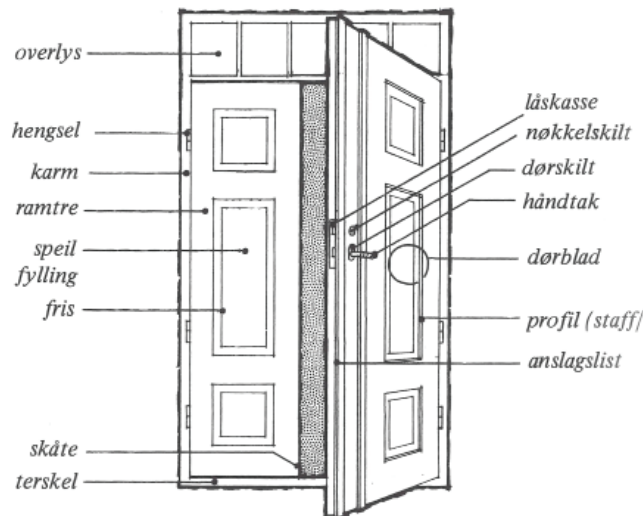
Overflater av trefiberplater, plast, aluminium eller finèr skal ikke benyttes.

Dører i bevaringsverdig hus skal lages med malt overflate i heltre-ramtredør.

Er den originale hovedinngangsdøren innadslående, skal også den nye døren være innadslående.

Dørvidere skal tilhøre bygningens tidsalder.

Relevante faguttrykk



Illustrasjon hentet fra boken "Gamle trehus"



Forskjellig type dører fra forskjellige epoker i Lillesand. Den siste døren passer ikke inn i helheten.

Tak, takteking og takvinduer

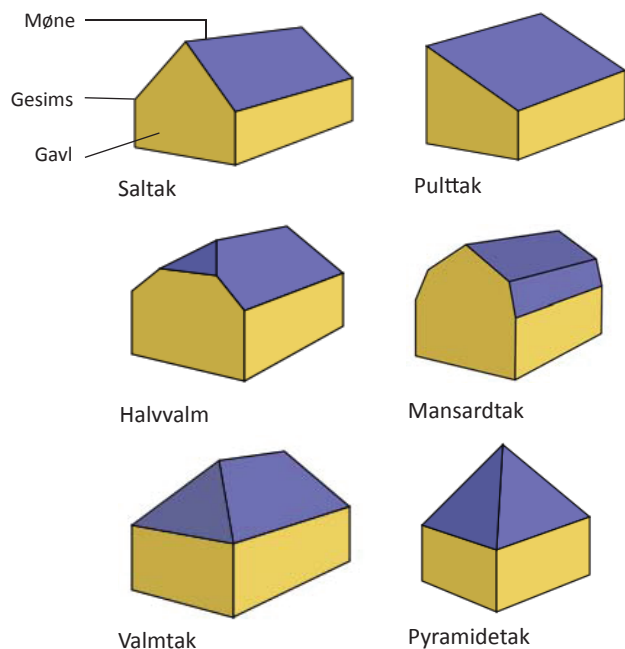
Generelt

Taket avslutter huset og blir ofte omtalt som den femte fasaden på bygningen. Taket har stor estetisk betydning og utseende på taket er viktig for helheten til bygningene og bygningsmiljøet og bør derfor endres minst mulig. Ved utskiftning av tegl på større flater kan ny stein blandes med eldre patinert taktegl. Er halv parten av den gamle steinen brukbar, kan også den gamle steinen legges på takflater mot gaten og den nye på takflater mot gårdsrom eller hage.

Det er også viktig å ha forståelse for riktig bruk av sort og rød tegl. Bruken av takrenner var svært begrenset før sveitserhuset kom sist på 1800-tallet. Den tidligste bruken begrenset seg gjerne til renne over inngangsdøren. Det ble senere vanlig med sinkrenner, som etterhvert ble malt, deretter galvanisert stål.

Nye beslag bør derfor være så diskret som mulig.

Takvinduer har tradisjonelt sett vært utformet som takluker i støpejern, i noen tilfeller som et lite takoppbygg. Vindusåpninger i taket gir betydelig mer lysinnslipp enn en tilsvarende åpning i vegg.



Strandgaten 17 er eneste hus i Lillesand med mansardtak



Middelskolen har halvvalmet tak



Takstein i forskjellige nyanser. Små loftsluker mot offentlig gate



Gammel rød takstein har fått en vakker patina



Retningslinjer for utforming:

Nye tak skal ha en taktekkning tilsvarende det huset hadde da det ble oppført. Må hele taktekkningen skiftes, skal den nye steinen være lik den originale i materiale, størrelse og farge. Hvis ikke original taktekkning kan dokumenteres skal det velges tids- og stilmessig korrekt taktekkingsmateriale.

Ved skifte av teglstein skal gammel stein av god kvalitet tas vare på og brukes om igjen.

Må hele takkonstruksjonen skiftes, skal opprinnelig takutstikk beholdes.

Takrenner av metall (fortrinnsvis sink), skal benyttes.

Det tillates ikke takrenner av plast eller plastbelagt stål.

Takrenner på halvvalmet tak skal unngås.

Fargen på takrenner skal tilpasses husets farge. Unntatt sink som beholdes ubehandlet.

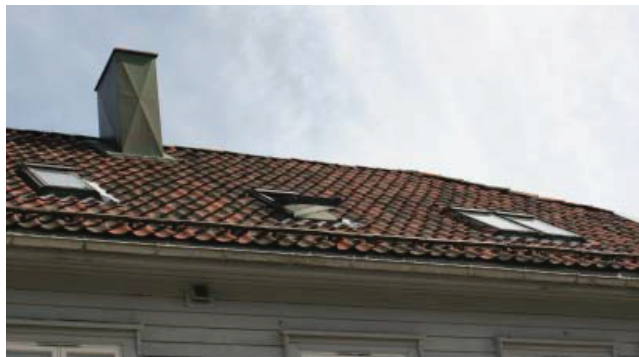
Moderne enkle takvinduer aksepteres i takflater som vender bort fra gaterommet og skal ha en bredde på 0,6 m og høyde på 1,0 m.

Takvinduer skal ikke plasseres i takflater som vender mot offentlig gaterom.

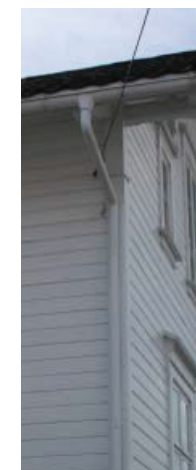
Gamle takvinduer eller loftsluker i takflater mot gate skal beholdes. Dersom det skal settes inn nye takvinder/loftsluker, skal de nye ha samme kvalitet, størrelse og materialbruk som opprinnelige.

Ved innsetting av takvindu er taktekkingsmaterialet av særlig betydning. Det er viktig at glassflatene og takvinduets karmmer ikke står i for stor kontrast til det øvrige taket.

Overlyskupler tillates ikke



Takvinduer mot offentlig gate



Her her antall takvinduer begrenset i forhold til takflaten. Taknedløp er malt i farger tilpasset huset



Eksempler på vindski på sveitserstil og empirstil. Bilde til høyre har halvvalmet tak.

Gesims og vindski

Historisk ble takutspring og gesims nøye dimensjonert med tanke på en estetisk god løsning av gavl med vindski.

Ved vedlikehold, reparasjon og etterisolering av tak ser en ofte eksempler på manglende forståelse for disse viktige detaljene.

Hvis takutspringet er for stort og gesimskassa for kraftig, oppstår det en uheldig utforming av vindski ved gesims.

Opprinnelig var takutstikk ved gavl og gesims veldig knappe. Eldre vindskier og vannbord har kraftigere dimensjonering enn det som er vanlig i dag. De var også loddkuttet i gavlspissen.

Retningslinjer for utforming:

Ved utskiftning av vindski og gesims skal disse ha en tilsvarende utførelse som husets opprinnelige stilart. Vindskier skal være høvlet, tykkere og bredere enn kledningen.

Hus med takutstikk i sveitserstil skal beholde sine type vindskier.

Mangler de opprinnelige vindskiene, og husets tidligere vindskier ikke kan dokumenteres, kan man ta mål av gamle vindskier på et tilsvarende hus i nærheten.

Piper

Generelt

Et viktig element på taket er pipen.

Pipene kan være i ubehandlet teglstein eller i pusset tegl. Nyere piper kan være oppført av lettbetongelementer som er pusset eller kledd med teglstein. Det er viktig at pipene ikke kles inn med heldekkende beslag. Ved riktig og omhyggelig håndverksmessig utførelse kan lekkasje forhindres ved bruk av tegl og beslag i overgang til tak.

Retningslinjer for utforming:

Piper som skal repareres eller bygges opp på nytt, skal få samme utforming som opprinnelig pipe.

Heldekkende beslag av piper tillates ikke.

Noen uheldige eksempler fra Risør



Vindski med "eseløre"



Beslag på vindski



Uheldig detaljering

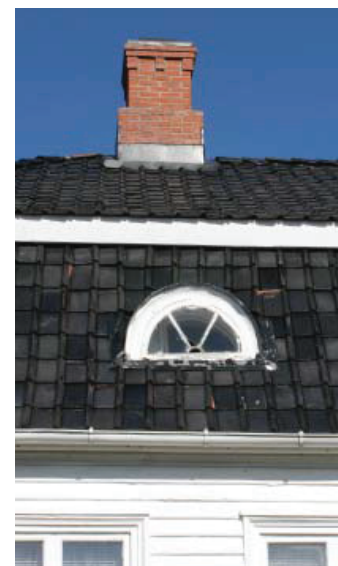
Foto:
Trehusbyen Risør.
Risør kommune



Hvis takutspringet er for stort og gesimskassen for kraftig, oppstår uheldig utforming av vindski ved gesims "eseløre"



Ubehandlete piper i teglstein



Heldekkende beslag på pipe

Trapper, gjerder og terrasser

Generelt

Trappen i Lillesand har tradisjonelt sett vært utført i naturstein med trappetrinn i granitt. Byen har mange flotte historiske forbilder når det gjelder trapper og inngangspartier. En viktig del av trappen er også rekkverket eller gelenderet. Dette er tradisjonelt utført av slanke, runde og svartmalte smijernsstenger, gjerne med krøll og kule på enden. I mange tilfeller har de små sittenbenker av tre integrert i rekkverket på hver side av døren.

Eiendommer har tradisjonelt sett vært skilt fra gaten med gjerde. I Lillesand var det hovedsakelig gjerder av tre. Det var enten stakittgjerder med slanke spiler, eller tette plankegjerder med stående, slett kledning avsluttet med horisontalt vannbord. Det finnes også eksempler på mer forseggjorte smijernsrekkverk, slik som rundt hagen på dette huset i Strandgata 17.

Gjerder og portrom er viktige elementer i bybildet som binder bebyggelsen sammen og danner "vegger" mot gateløp og markerer skillet mellom offentlig og privat.

Det er ikke tradisjon for terrasser i form av oppbygde plattinger av tre.

Retningslinjer for utforming:

Gelender i smijern skal være svartmalt.

Dersom trappen må utbedres eller skiftes ut skal den tilbakeføres slik den var opprinnelig.

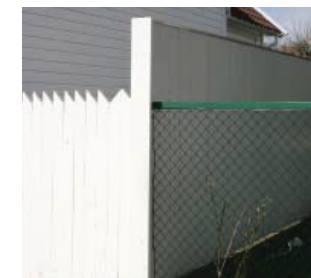
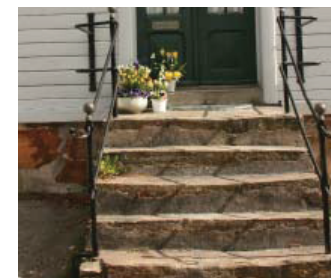
Ved utbedring eller utskiftning av gjerde skal alle nye deler være ha samme kvalitet og materialbruk som det opprinnelig.

Stakittgjerder skal ha tettstilte spiler med spiss øverst, plassert i samme vannrette høyde. Det skal ikke brukes gjerder av plastbelagt metall. Stakittgjerdene skal være hvitmalt.

Mange gjerder har blitt byttet ut i nyere tid. Hvis ikke originnalt gjerde



Smijernsgjerde rundt Strandgaten 17



kan dokumenteres, skal man ta utgangspunkt i husets arkitektoniske uttrykk og tilhørende historisk port- og gjerdetradisjon når man skal velge et nytt gjerde.

Uteterrasser skal være på bakkeplan, eller bygges opp med natursteinsmurer med hellebelegg eller tilsvarende. Høye treplattinger og verandaer på tynne stolper tillates ikke.

Rekkverk og gjerder skal ikke utformes som "avkuttete vegger" dvs. med tømmermannskledning (over- og underliggere), eller med horisontale bord.

Toppavslutning med "tak" i form av rader med takstein tillates ikke.

Utskårede buer tillates ikke.

Utvendig belysning

Generelt

Utvendig belysning i tilknytning til hus blir vanlig fra begynnelsen av 1900-tallet. Belysningsarmatur regnes ikke som en del av bygningen og omfattes ikke av lov og planbestemmelser. Likevel er lampen en viktig detalj som har betydning for vår oppfatning av husene. For hus oppført før 1900-tallet er det kanskje riktigere å se på utelampene som et moderne "fremmedelement" som stilmessig er uavhengig av huset. Målet blir da å finne enkle og tidløse alternativer som ikke stikker seg ut i forhold til bygningen.

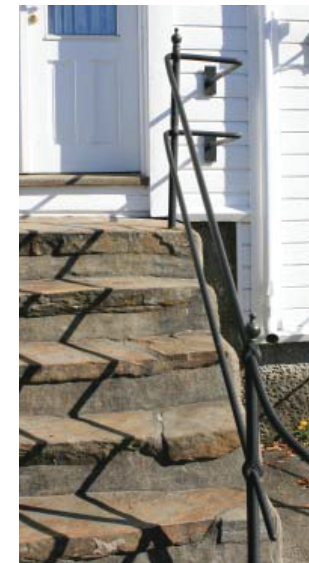
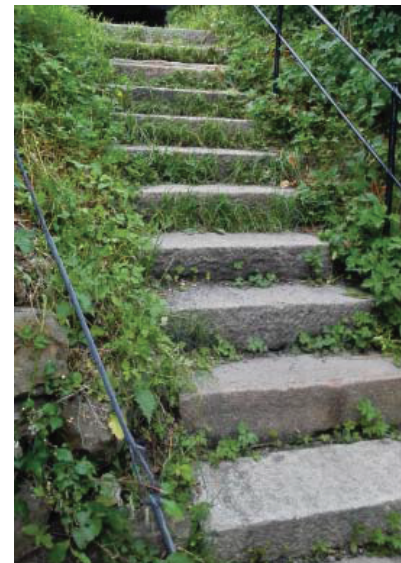
I byrommene har Lillesand valgt et gatearmatur med klare historiske forbilder. Denne er gjennomført i store deler av sentrum og kan videreføres eller brukes som forbilde for valg av et annet armatur.

Retningslinjer for utforming:

En gammel lampe skal forsøkes reparert før den skiftes ut.

Ved utskiftning av en original lampe, bør den nye om mulig, være mest mulig lik den originale.

Ved oppsetting av nye lamper, bør det velges en enkel og tidløs



lampe som ikke stikker seg ut i forhold til huset.

Lillesand har valgt et gatearmatur med klare historiske forbilder. Denne er gjennomført i store deler av sentrum og kan videreføres der dette fortsatt mangler.

Effektbelysning skal nedtones på bevaringsverdige bygg og kun benyttes på viktige offentlige bygg.

Belysning skal planlegges slik at det understreker tilgjengeligheten for alle (universell utforming).

Lyskildene skal ikke forvrengte fargeskala.

Farge på hus

Generelt

Hvitfargen har vært den dominerende fargen på treusbebyggelsen på sørlandet de siste hundre år. Begrepet "de hvite sørlandsbyene" er velkjent. Hvitmalte hus ble vanlige i Lillesand rundt 1900.

Forklaringen på de hvite sørlandsbyene sies å være bestemt av økonomiske forhold. Hvit var tidligere en kostbar farge, mens andre farger var billigere. Hvitfargen var forbundet med status. Små og enkle hus var malt engelskrøde eller okergule. Nye fremstillingsmåter for hvitfargen medførte på slutten av 1800-tallet at prisen sank vesentlig, og etter dette ble det vanlig å male alle hovedhus hvite.

På gamle foto ser vi at både vegger og detaljer er fargesatt.

Som hovedprinsipp skal hovedfargen i Lillesand være hvit. I enkelte tilfeller kan det likevel forsvares å velge andre farger enn hvitt. Et sveitserstil-hus får for eksempel et helt annet uttrykk med opprinnelig fargesetting enn om det males hvitt.

Retningslinjer for utforming:

Hovedbygninger skal være hvite.

På mindre boder, uthus, fasader mot bakgård, sjøhus, naust, mv. kan være røde, oker eller hvite.



Et utvalg belysning i Lillesand sentrum



Sladrespeil



Eks. på fargesetting. Villa Snøringsmoen. Foto: Else "Sprossa" Rønnevig



Jernbanestasjonen

Dersom det kan dokumenteres at annen farge er brukt orginalt eller historisk for den konkrete bygningen, kan annen tilsvarende fargebruk tillates.

Ved maling av bestående vegger bør veggen kun skrapes. Malingfjerner kan også benyttes. Sliping med pussemaskin/vinkelsliper kan ødelegge overflaten og skal unngås.

Ytterdører kan ha en uavhengig fargesetting.

Husene skal males i linoljemaling, dersom dette er benyttet tidligere.

Uthus (sekundærbygning)

Generelt

Uthusene utgjør en viktig del av bygningsmassen i bykjernen. Særlig viktig er uthus som grenser til gate eller som er tydelig synlig fra gateplan. Boligeiendommene har fra gammelt av hatt ett eller flere uthus. Uthusene rommet tidligere fjøs, stall, do, vaskerom, tørkeloft, lager for redskaper, ved og lignende og kjøretøyer.

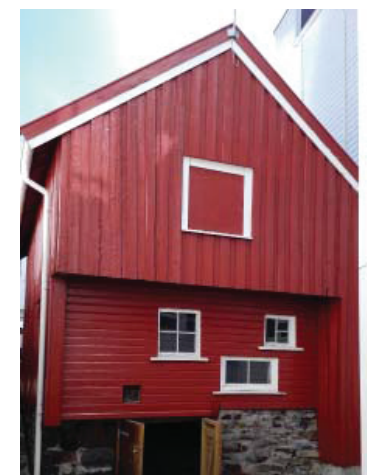
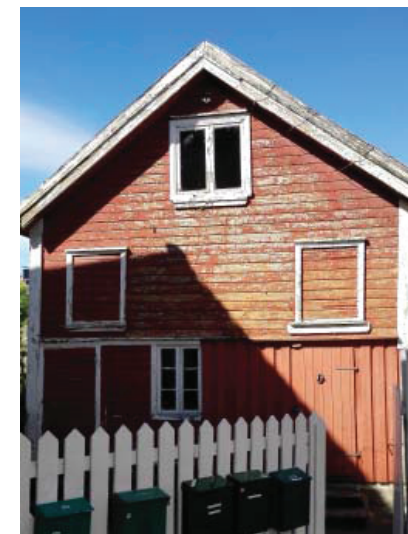
Mange uthus har forsvunnet i den senere tid. Bebyggelsen er ikke lenger i bruk og står og forfaller. Riving er ofte resultatet.

Argumentene for å rive uthusene kan være mange, men det er viktig at også disse bevares og settes i stand.

Retningslinjer for utforming:

Riving av vernede uthus tillates ikke.

Ved bruksendring skal det gjøres minst mulig synlige endringer i bygningen. Uthusenes enkle karakter skal opprettholdes.



Byrom i Lillesand

Lillesand ønsker å fremstå som en attraktiv by med egenart og med god kvalitet, funksjon og estetikk på sine byrom.

Byrom kan bestå av en rekke ulike komponenter som vegger, gulv og tak, samt innganger, møbler, beplantning, utsmykking, belysning og tekniske innretninger.

Valg av bærekraftige materialer vil være avgjørende for hvor vellykket byrommet blir. Materialer som velges må være beregnet for den tiltenkte bruken, og om rimelige materialer velges, må det ikke gå utover funksjon. Økonomisk har det lite for seg å utforme et rimelig byrom med materialer som gir høye driftskostnader. Robuste møbler og utstyr kan også bidra til at de blir mindre utsatt for hærverk. Å utforme et solid byrom innebærer også at det må tåle det norske klimaet og de lokale klimatiske forholdene.

Byrom som trekker til seg ulike brukere til forskjellige tider på døgnet, året rundt, oppfattes som gode og vellykkete. Bruk av møbler som kan brukes av flere brukergrupper er viktig og er med på å skape et fleksibelt byrom.



Gatebelegg

Generelt

Dårlig detaljering og slett vedlikehold gir mange gående, funksjonshemmede og andre problemer med å ta seg fram i byen. God kvalitet i grunnarbeider og belegningsmaterialer som er tilpasset den aktuelle bruken, er grunnleggende forutsetning for et vakkert og funksjonelt byrom som skal holde seg over lengre tid.

Retningslinjer for utforming:

Det skal lages en helhetlig plan for gatebelegg for sammenhengende gateområder. Man skal fortrinnsvis bruke belegg som har en historisk tilknytning til området.

Det skal brukes gangbaneheller, der man har behov for større åter med belegg. Disse leveres i ulik størrelse og kan legges med ulikt mønster for å oppnå variasjon. Det kan også benyttes større heller i granitt.

Det skal tilstrebes variasjon i gatebelegget. Store åter med heller skal brytes opp med striper av gatestein eller hugget granittstein.

Gatestein/ brostein kan med fordel også brukes som gatebelegg eller på plasser og torg.

Kumlokk og drenering må innpasses i belegget på en bevisst måte.

Rødfarget belegg tillates ikke.

Det skal ikke være gatebelegg i hele gatens bredde. Det legges en egen stein nærmeset fasadelivet for å danne et skille.

Tilgjengelighet for alle

Generelt

Den grunnleggende ideen bak universell utforming er å utforme de offentlige byrommene slik at så mange som mulig av byens innbyggere kan delta aktivt uavhengig av funksjonsevne. Universell utforming betyr at forholdene legges til rette for alle aldersgrupper,



Foto: Feste.no



Store gangbaneheller



Brostein kombinert med gangbaneheller

inkludert bevegelses-, syns-, orienterings- og hørselshemmede. I dag handler også universell utforming om oversiktlig organisering av uterommet, ledelinjer og tydelig og konsekvent bruk av materialer, god belysning og tydelige overganger. Økt tilgjengelighet i sentrum kan oppnås gjennom et samarbeid mellom grunneier, næringsdrivende og kommune. Det kan for eksempel gjelde ramper, skilt og belysning.

Retningslinjer for utforming:

Gaterommene skal utformes slik at det er enkelt å orientere seg uten hindringer som vanskeliggjør fremkommeligheten for svaksynte.

Benker er viktig for funksjonshemmede og skal finnes på alle offentlige steder i sentrum.

Informasjonsskilt kan lette orientering og skal utformes slik at funksjonshemmede også kan ta del i informasjonen.

Gatebelegg legges bevisst for å lage naturlige ledelinjer.

Grøntanlegg og beplantning

Generelt

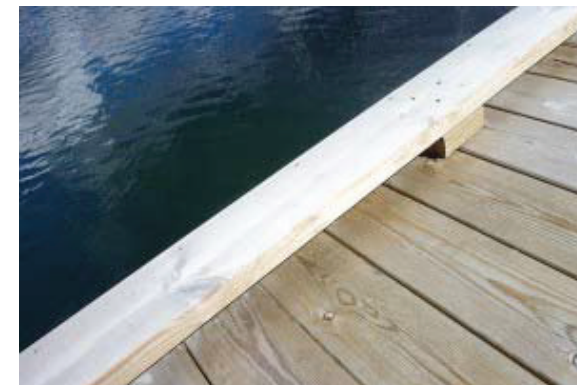
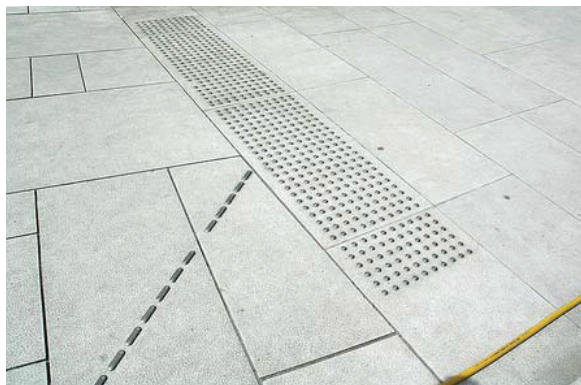
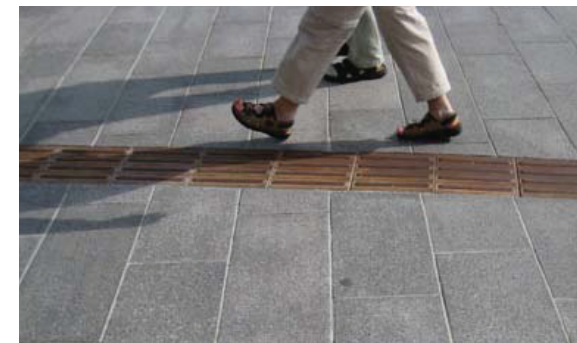
Retningslinjer for utforming:

Gater skal ha små trær med maksimal høyde 6 meter og maksimal bredde 2 meter. Høyde opp til 4,5 meter mot gate og fortau. Planteavstand minimum 8 m.

Ved etablering av ny beplantning skal hovedplanter fortrinnsvis være eviggrønne og kreve minimalt med vedlikehold.

Ved renovering/etablering av parker/grøntområder og gatemiljø skal det legges opp til automatisk vanningsanlegg for fast beplantning. Vanningsanlegg skal være innebygd/nedgravd/skjult. Ved håndtering av overvann i slike områder skal vannet samles i tanker og kunne brukes til vanning i tørre perioder.

Lillesand har hatt karakteristiske trær langs gater og i hage. Denne tradisjonen skal ivaretas. Syprusser i Syprussgata skal bevares.



Taktile ledelinjer i henholdsvis støpjern og stål.
Foto: Public arkitekter (øverst til høyre) og G. Rebnord

Stoppekant brygge.
Foto: uukurs.dibk.no



Lillesand kommunes normaler for utomhusanlegg skal følges.

Møblering og utsmykking

Generelt

Lillesand har valgt en støpejernsbenk med trespiler i en tradisjonell, stilkopierende utførelse. Dette er enhetlig og i tråd med gatebelysningen. Gjennom å begrense antallet og typer av møbler blir det lettere å oppnå et velordnet inntrykk, vedlikeholdet forenkles og møbleringen blir en tydelig del av byens identitet. Det er viktig at bymiljøet ikke blir overmøblert. Åpne ater, rom og sikt er viktige kvaliteter.

Retningslinjer for utforming:

Møbler skal plasseres på et gjennomtenkt og ordnet vis, særskilt med tanke på universell utforming. Dette gjelder både for kommunens møblering og for private gårdeiere eller næringsdrivende.

Møblering skal være i robuste og bestandige materialer, og ha et rent formspråk.

Møbler som er utslitt og fungerer dårlig skal fjernes fra gatemiljøet.

Et annet og mer moderne formuttrykk kan vurderes som ledd i et helhetlig designprogram.

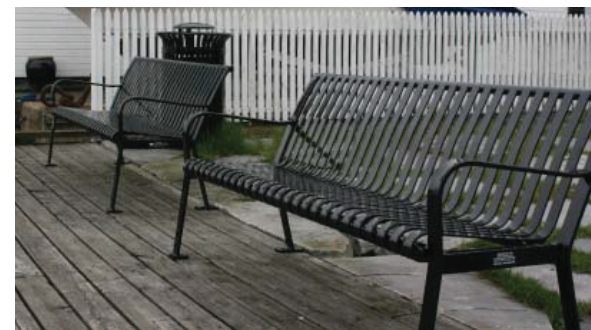
Det skal benyttes pullerter i solid materiale som kan senkes etter behov.

Sykkelstativ

Retningslinjer for utforming:

Sykkelstativ skal plasseres på ulike steder i sentrum. De skal være fastmontert og ha en enhetlig design og farge som tilpasses øvrig møblering.

Søppelkasser



Retningslinjer for utforming:

Det skal være søppelkasser mange steder i sentrum. Dette bidrar til at byen holdes ren.

Det finnes mange typer søppelkasser i Lillesand i dag. På sikt må en samkjøre dette bedre. Det skal velges et enkelt design som står i stil med øvrig møblering.

Frittstående søppelkasser skal være i metall og fast montert på egen stolpe eller sokkel.

Søppelkasser skal ikke henges opp på gateskilt eller husvegger.

Avfallsdunker

Store avfallsdunker eller containere for kildesortering er en stor utfordring for alle bymiljø. Disse kan fungere som visuelle fremmedelementer og/eller stengsler, og kan utgjøre en brannfare dersom de plasseres for nær husvegg eller annen bygningsdel.

Retningslinjer for utforming:

Søppelhåndtering skal plasseres slik at det ikke utgjør brannfare for omkringliggende bebyggelse, eller er til hinder for allmenn ferdsel, og slik at det ikke er synlig fra offentlige gater og plasser.

Det kan oppføres små boder der avfallsdunker kan plasseres innendørs.

For større boligområder kan det med fordel planlegges gode felleskapsløsninger.

Plantekasser

Retningslinjer for utforming:

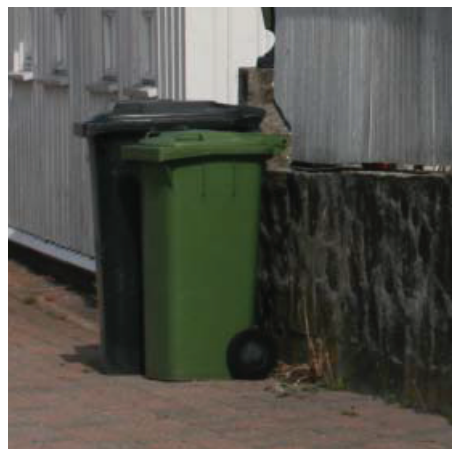
Det skal ikke benyttes mobile blomsterkasser som stengsler i gågate.

Det skal ikke benyttes trykkimpregnert materiale i plantekasser.

Plantekasser skal være en del av en helhetlig design på lik linje med annen møblering i sentrum.



Foto: Avfallsor.no



Uteservering

Retningslinjer for utforming:

Uteservering utgjør en del av gatens møblering og er en del av det offentlig rommet.

Disse skal utformes som en helhet og underordne seg bygningen og gaten. Hovedreglen er at det skal være så få faste anordninger som mulig for å understreke at de er møbler i gaterommet og ikke bygninger.

Faste tak og installasjoner for overdekning over servering tillates ikke.

Oppbygde gulv tillates ikke.

(Uteservering må ikke plasseres slik at de hindrer fremkommelighet for fotgjengere og de skal være tilgjengelig for alle.)

For å understreke at serveringen er en del av gatens møblering tillates det ikke faste og tette avgrensinger i form av stakittgjerder eller lignende.

Gatesalg og utstillinger

Generelt

Vareutstillinger utenfor butikklokaler er ofte et positivt innslag i gatebildet. Dette kan imidlertid ta overhånd og bidra til visuelt kaos og dårlig fremkommelighet.

Små lave salgsbukker brukes ofte for å annonsere tilbud. Omfanget og plasseringen av disse kan ta overhånd og bidra til et uryddig gatebilde.

Retningslinjer for utforming:

Salgsbukker skal ikke være til hinder for allmenn ferdsel.

Skilting og reklameinnretninger

Definisjoner

Skilt er informasjons- og virksomhetsskilt som ikke inneholder reklamebudskap.

Reklameinnretninger omfatter plakater, skilt, symboler, figurer, ballonger, vimpler, flagg, lys, markiser, seil, transparenter som reklamerer for varer, tjenester og arrangementer.

Retningslinjer for utforming:

Skilt og reklameinnretninger skal utføres slik at de tilfredsstillende rimelige skjønnhetshensyn i seg selv og i forhold til bygningene/bakgrunnen, og omgivelsene. Skjemmende utførelse og farger er ikke tillatt, og kan kreves endret.

Dominerende reklame tillates ikke.

Skilting skal primært henvende seg til fotgjengere. Det skal betraktes som et signal som gjør en oppmerksom på en bestemt funksjon. Derfor skal skilt være lett å få øye på og med en lett oppfattelig symbolikk og tekst.

Skilt og reklame på bygninger

Retningslinjer for utforming:

På byggverk skal skilt og reklame være underordnet, og harmonere med byggingens utforming, proporsjoner og karakter, og det skal tas hensyn til nabobebyggelse.

Skilt skal ikke være eller virke sammenehengende over hele eller store deler av fasaden.

Skilt kan bare dekke en mindre del av fasaden, begrenset til 1/4 av bygningens horisontale fasadelengde men maksimalt 4 meter.

Skilt knyttet til virksomheter i første etasje bør i sentrumsgater ikke være høyere enn 40-60 cm.

Skilting på bygninger skal foregå ved oppsetting av sorte bokstaver

direkte på fasaden. Skilt kan belyses ved direkte belysning.

Skilt skal ikke strekke seg over på nabobygninger.

Fasadeskilt skal plasseres på forretningsfasaden nær dør eller vinduer til angjeldende virksomhet.

Skiltet skal plasseres unna gesimser, tak eller verdifulle motiver i fasaden.

Plassering av skiltet fra forskjellige forretninger skal samordnes slik at der oppnås en god helhetsvirkning.

Skilt med pulserende belysning tillates ikke. Roterende skilt tillates ikke.

Skilt og reklame, herunder plastfolie, i og på vinduer tillates ikke dersom innretningen ikke er en naturlig del av vindusutstillingen. Folie på inntil 1/3 av vinduers høyde kan tillates, slik at det oppnås utsyn innenfra samt lysinnslipp utenfra. Folie skal i all hovedsak være mest mulig transparent (tilsvarende frosset glass), for å ivareta vinduets funksjon og utforming.

Uthengskilt

Retningslinjer for utforming:

Uthengskilt skal fortrinnsvis ha sorte bokstaver, eventuelt hvit eller transparent bakgrunn. Diskret belysning på uthengskilt tillates.

Uthengskilt skal ikke overskride 0,5 m og ikke ha større fremspring fra fasaden enn 1,0 m, inklusiv innfesting.

Uthengskilt skal være minimum 2,5 m over gategrunn.

Fremspringet må ikke være lengre ut enn at det er minst 0,5 m fri horisontal avstand til fortauskant.

Uthengskiltet skal plasseres i god avstand fra hushjørne, og på en måte som ikke kommer i konflikt med andre skilt slik som gatenavnskilt, trafikkskilt og andre skilt. Skiltet skal ikke være til sjenanse for nabohusets skilting.



Det er mange gode eksempler på skilting i Lillesand.



Foto: Kari Løberg Skår. NRK.



Plassering av uthengskilt fra forskjellige forretninger på samme fasade skal samordnes, slik at det oppnås en god helhetsvirkning.

Tekniske installasjoner

Retningslinjer for utforming:

Trafokiosk, koblingskap, kjølemaskiner og varmepumper skal plasseres mest mulig diskret og samlet og skal fremstå som en del av bygningen og ikke som utenpåliggende elementer.

Små utbygg på bygninger eller frittstående boder kan brukes til å skjule slike installasjoner.

Solavskjerming

Retningslinjer for utforming:

Markiser skal i hvert tilfelle tilpasses bygningens oppdeling, vinduenes og dørenes formater og fasadens farger. De skal trekkes opp når det ikke er behov for dem.

Store markiser i hele fasadelengden tillates ikke.

Frittstående parasoller til å beskytte varer og gjester utendørs skal ikke visuelt forstyrrende.

Markiser skal utføres i refleksfritt materiale.

Reklame på markiser, mønster og iøynefallende vimpler og flagg skal være diskret og ikke dominere.

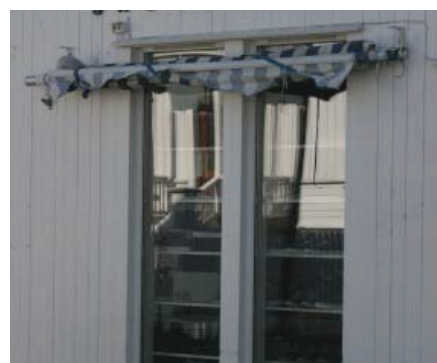
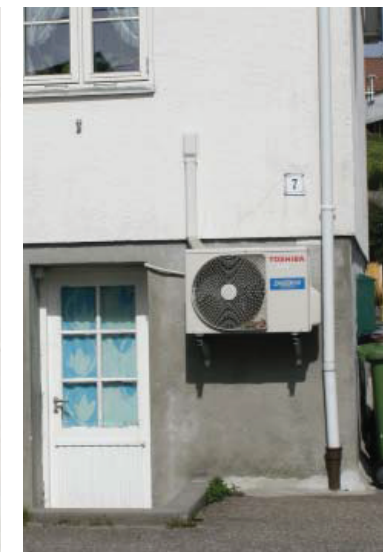
Ramper

Retningslinjer for utforming:

Ramper på gateplan bør utføres slik at de er en fast anordning i gaterommet.

Flyttbare ramper skal bare aksepteres der de leder opp til en flyttbar konstruksjon.

Nye ramper skal utføres i materialer av god kvalitet og utformingen



Noen tilfeller som med fordel kan gjøres bedre

skal ta utgangspunkt i husets og inngangspartiets arkitektoniske uttrykk.

Ramper skal ikke plasseres slik at de hindrer ferdsel eller hindrer ledelinjer for tilgjengelighet for alle.



Et godt eksempel på en tilpasset rampe over, og et ikke så heldig eksempel under





Hvor kan du lese mer?

Drange, Aanensen, Brønne: Gamle trehus, Universitetsforlaget, 1994

Rønnevig, Elsa "Sprøssa": Gamle hus Norli, 2004

Fortidsminneforeningen: Gode råd om... En serie hefter med råd om utbedring av ulike bygningsdeler m.m.

*Riksantikvarens infosider www.riksantikvaren.no
Byantikvaren i Oslo. Byantikvarens informasjonssark - Vinduer 2014. Oslo kommune.
Gamle trehus: www.gamletrehus.no
Fortidsminneforeningen:
www.fortidsminneforeningen.no*

Tilskuddsordninger:

I tillegg til kommunen kan fylkeskonservatoren gi råd og veiledning om utbedring av bygninger.

Norsk kulturminnefond kan etter søknad gi tilskudd til arbeider på bevaringsverdige hus. Se www.kulturminnefondet.no

Det er mulig å få fordelaktige lån til byggeprosjekter i bevaringssoner. Se www.husbanken.no

Råd og hjelp



Lillesand kommune
Telefon: 372 61500
Besøksadresse: Rådhuset
Østregate 2, 4790 Lillesand